

כאן הוא ענין כי כתיב כי הוא זה אמלוח הוא דכתיב, ועל השנות החלום כי נכון הדבר, ועד הנה עזרנו השם לא הבהילתנו קריצת עין הגאווה והגבהות, ולא הכשילתנו עקימת פי הלעג והנבלות כמו שאומר הכתוב וישם פי כחרב חדה בצל ידו וכו' ²⁸. והמרחיבים פה ^{אוצר החכמה} והמאריכים לשון עלינו לא ידעו כי אין אנו יראים חשלי קושיותיהם לא הוציאו אילינו שועלי תמיהותיהם.

ואתה החכם מה יתן לך ומה יוסיף לך כי תכתוב עלי מרורות ותשלחם לאוהביך הכובשים והמטמינים אותם, זה הגמול תחת שכבדתיך ולא שכבבתיך ²⁹ כי רשקנתיך ושובבתיך וששאתיך ³⁰, ואני בראשית דברי עשיתי עצמי כאחד מקטני תלמידיך, ואתה לקחת הדברים כפשוטן וחרשת על גבי והארכת למעניתך, והלא ידעת כי לשוני עט סופר כאחד מסופרי ארצך, ולמה אבלע ואשחית ואמחה שם הידיד מספרך אשר כתבת, ואני מחלה את פני בורא גיב שפתים שיברא לך ולנו לב טהור, ויחדש בקרבנו רוח נכון לבחור לשון ערומים ושפה ברורה ונקייה להפליא עצה ולהגדיל תושיה.

לט

[תשובת הראב"ד]

תשובת הרב ז"ל. כל דוד ידוד וכל רע ירוע וכל אח יאמר האח, אחרי אשר הפך דודי ורעי אלי עורף ולא פנים, ומי גבר כמוהו ישחית הודו והדרו ברוע לבבו להפרד מרעיו המתכבד עמהם והמתכבדים בו כמוני היום, הנה חכמתי מרתיחתני ותבונתי לא מניחתני, והמשלתני כיורה רותחת מעלה עשן בחמתי ואש עברתי, וריח שמני הפכת לחלבנה, וכאלה רבות. אל אלהים יודע וישראל הוא ידע¹ אם באף אם בחמה, אם לריב אם למלחמה דברתי עד הנה, אל יושיעני היום הזה, אם לא מאשר ראיתיך בוחר במנהגי הספרדים שהם אוהבים זה לזה ובהוכחם על דבר תורה נראים כאויבים זה לזה, אמרתי גם אני אנסנו הילך בתורתם אם לא, ואכתוב אליך אגרת אהבים ואמרי עגבים ואמרי שעשועים להשתעשע עמך, וח"ו שלא היה בה דבר בזיון, ועד נאמן על כל אלה החכם אוהבינו כשלחי האגרת הראשונה על ידו הראיתיה לו ובקשתי ממנו לפייס ממך שלא יקשה בעיניך כל מה שתראה בה, כי אני רוצה להתנהג עמך על מנהג הספרדים, ואני יודע כי לא עבר ממצותי ולא שכחתי כל זה לא שוה לי ותכתב עליה בזיונות כי נחמסו עקביה ונגלו שוליה תחת אשר כבדתי את שלך ואשאנה על כתפי, ואענדנה עטרות לי, ואע(נ)דנה עדי. עוד קראתני בתוכה ממשל משלים, ועש[י]תני כמשחקי קוביא ואוחזי העינים, וסדן הריחים יסוב על צירו כל היום ואינו הולך לא' לפנים ולא לאחור, ועל כל אלה נאמן עלי הדין אם זותי מחבתך, ואם שנה לבבי מאהבתיך מלא נימא, כי אמרתי דרכו לדברי(י) כן על מנהג ספרד בחריצות הלשון, גם אני שניתני לפי דבריך כמעט חריצות ומ"מ לא יצאתי מדברי רבותינו

28 ישעיה מט ב.

29 במהדורת דרכמן "שרבבתיך".

30 עדה"כ יחזקאל טל ב.

בשעה שהיו מצהיבים זה עם זה שהרי רבא אמר לרב שימי מבלי לב² ולא נתכוון לבזותו, אלא שאמר לו מבלי כונת הלב נאמר הדבר. וגדולה מזו אמר רב ששת על רב כמה פעמים כי ניים ושכיב אמרה רב לשמעתי³ כלומר מבלי כונת הלב ואילו (אם) היה מעיין היה חוזר בו, ואני כך אמרתי עליך כי מבלי כונת הלב תעשה עמי מלהמה, ואני כמה ישינות עוררתי מעיני וכמה מאכלות הסרחתי שלא אכלתי אותם בעתם על עסק התורה, וחלבי ודמי וכליות ולב שמתי אליה, על כן אל יחר בעיניך אם לא תשיגני בכונת הלב.

ואשר כתבתי בכתבי, השכחת תראדא' לא כתבתיו אלא לסימן ידוע כי היא מלה זרה, והיה לך לזכר השמועה בעבורו, ואתה הפכת אותו על עצמך, את הוא דקא אמרת⁴. ויד המדה השביעית' וחזן מכלי אומנותיך' באמת על ענין אחר כתבתים מפני שאתה מחזיק במחלוקת ואמרו לי עליך שלא תודה על האמת, ובאמת וברור היא המדה הקשה אשר אני רואה בך, ועל כל אלה לא הייתי בן הכות המכות הגדולות אשר הכיתני בלשונך, ביזיתני ביישתני וקללתני⁵, ועשיתני אפיקורוס⁶, ומגלה פנים בתורה, ומבזה את רבותי, קראתני שועל, וכי אני חכם בעיני, וגדולה מזו עשיתני אשה ואני פטור מקרית שמע ומדברי תורה, כי איני יודע לדבר, וכל זה על ענין הרשקנילות שהייתי טועה בו בעיניך, ושמא כונתי בו יותר ממך, ולכל בהן חיי רוחי הייתי מתנחם והייתי תולה את הכל במנהג ספרד בחרוצי חרוצים אשר בם, לולי כי (נתנני) [נתתני] עובר מתעבר, ותחשבני לאויב לך, ואמרת כי תבלע ותשחית שם הידיד מספרי אשר כתבתי. ולכן ידעתי כי משרשי חמת לבך ועוז קצפך דברת ותגדל עלי פיך עד להשחית. עוד אמרת כי לשונך עט סופר כאחד מסופרי הארץ, ידעתי אני ידעתי, ושבח אני את האלמים ואת החרשים ומה יתרון לבעל הלשון, ואל יתהלל המתהלל באלה כי אם בזאת השכל וידוע אותי⁸.

עתה ראה כי התעית בנפשך ותתן את פיך להחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא⁹ עולה זדון¹⁰, והדין היה שלא להשיב על דברי הקפדה ואפילו על דברי תורה, אך אשיב פן תאמר יכ(ו)לתיו¹¹.

חשבת לרמי בר חמא שלש פרות, האחת וגונב מבית האיש, השנית אשר יאמר, והשלישית זה. חשבת כי מלה הוא' לכפירה, ומלת זה' להודאה, והרי עמך שם בראש פ' שנים אוחזין ור' (זירא) [חייא] חד להודאה מקצת הטענה וחד להודאה ממין הטענה, וכן בפ' שנים אוחזין בין לרב בין לשמואל הכי מוקמי להו, והכי משמע קרא דכי הוא' יאמר ולא, כי אינו', ומאחר ששניהם הודאה כפירה מהיכא נזכרת בפרשה, אלא

2 בהוצאת דרכמן העיר המהדיר כי שגגה היא שיצאה מלפני הראב"ד ונתחלף לו בלשון אחר ע"ש. והעירני ר"ש אברמסון כי גוסס התלמוד במסכת מכות טז ב אמר רב שימי מחזונאה אמר רב וכו'. ובדקדוקי סופרים שינו שצ"ל "מכלי לב" ובכתבי יד כתוב "מכלי לב" ועיין תשובות הגאונים, אסף, מן הגניזה עמ' 53 הע' 4, וכבר העיר בעל ד"ס במכות שם על הא דבמכות סא ב אמר רבא "מכלי לב". וכן השתמש הרשב"א במליצה זו, ראה תורת הבית בית חמישי שער ששי. ובתשובותיו ח"ה סי' נד.

3 יבמות כד ב. צא א. קט ב. בבא קמא מז ב. סה א. בכורות כג ב. נדה ס א.

4 השוה כתובות קד א. 5 ראה סנהדרין סה ב. 6 ראה שם צט ב.

7 עדה"כ ישעיה לח טו. 8 עדה"כ ירמיה ט כג. 9 עדה"כ קהלת ה ה.

10 על דרך מאמר חז"ל אבות פ"ד מ"ג. 11 עדה"כ תהלים יג ה.

בטענה הגניבה או האבירה, ואם כן לרמי בר חמא שלש פרות מנא ליה, וא"ת דרמי לית ליה ממין הטענה הנה כבר העברת עליו את הדרך והמשנה ידו על התחתונה¹², ועל כל זה דכי הוא [לא] (ד)משמע כפירה כלל כדפרישנא.

עוד אתה מחזיק לומר כי כל פקדון מאחר שמודה בו הילך הוא ואפילו עומד באגם, (ותנא כמלכא) [ותנא דמלכא]¹³ דלא מעיקר סברא אמרת ליה ולא עבדת ביה עובדא כלל, דהא רב ששת דאמר הילך פטור מפרש טעמיה כיון דאמר ליה הילך כמאן דתפיס ליה דמי ומאי דקא טעין ליה הא לא קא מודה ביה. ואני רואה בענין התראדא שכל זמן שהיא עומדת באגם אע"פ שמודה נחשבת ככפירה הואיל דאפשר דמיגנבא מהתם ולא כדתפיס ליה דמיא, והם הכי לענין מודה מקצת כי קאי באגם אמאי חשבינן ליה כמאן דתפיס ליה והא אפשר דמיגניב מהתם או מת ביד השומר עד (כ)דלא אתי לידיה, וזאת היא ראייתנו לע(נ)ין כל רואה. והראיה השנית מבית מלא וכיס מלא מסרתי לך (והנה) [והלה] אומר איני יודע אלא מה שהנחת אתה נוטל פטור, ואמר אביי לא שאנו אלא דאמר ליה בית סתם אבל אמר ליה בית זה ידיע טענתיה וחייב שבועה, ולדבריו הלא הילך הוא שהרי אומר לו מה שהנחת אתה נוטל, ואם פירות שהרקיבו ויין שהחמיץ הוא אינו חייב הנפקד לשלם, ועוד כיס מלא מי איכא למימר הרקיבו המעות, ועוד כי מה שהנחת אתה נוטל קאמר, ואם נשתנו הפירות הרי מה שהניח אינו נוטל. ומעתה הפרה השכורה איך לא נחשבה להודאה ומנין לנו שהיא עומדת בבית דין והוא הילך.

ואשר אמרת כי לא (יבאה) [יצאה] המשנה מפשרה כי אין (הפרה) [בפרה] העומדת בעיניה לא דין ולא דברים, מדבריו (כבר) [נכר] שחזרת בך מדין הילך וברחת אל דרך אחרת הקדמונית¹⁴, ועוד איך תוכל לומר דבר זה והלא התובע תובעה והנתבע משיב עליה כדאמרינן בגמרא סיפא דאמר (לך) [ליה] שלש פרות מסרתי לך תלת דשאלה וחדא דשכירות ומיתו הנך דשאלה, הנה התובע תובעה עם פ(י)רותיו, והנתבע אומר לו חדא דשאלה לא היו דברים מעולם, וחדא דשאלה מתה, וחדא לא ידענא אי הך דמתה דשאלה והך דקיימא דשכירות היא וכו', הנה הנתבע משיב עליה ואיך יתכן לומר שאין עליה דין ודברים, וכי מפני שאינו כופר בה אתה אומר שאין בה דין ודברים. עתה תשוב ואל יהי הדבר קשה בעיניך. ואני מודה לך כי לא שמעתי בו ענין חוץ מזה שכתבת באחרונה, ולולי כבוד רבותי הייתי אומר בו כי כמקל של סומים (היו) [היינו] בו כל ימינו¹⁵, אך עת לכל חפץ תחת השמים¹⁶ וכמה מקומות הניחו לנו אבותינו להתגדר בהם, ולא שאנו מתגדרים בהם, אלא שאנו שמחים מהם. גם אתה הסר קנאה מלבך ותודה על האמת.

עוד הגדת (א)לי על המרגלית אשר תלויה בצואר ביני חטי, והיא מה שכתבת בענין אחד אומר אכלה חטים ואחד אומר אכלה שעורים, ומכללה אחד אומר אכלה אב"ג ואחד אומר אכלה דה"ו ה"א חזקה דק"ל כר' יהושע בן קרחה בעידי חזקה, וזו הסברא שלא כסברתי, זו טופס דבריו. עתה ראה אך היא מותך מחלקת את הלב¹⁷.

¹² כלל ידוע, ראה בבא מציעא עו א. ¹³ וכן הוא בהוצאת דרכמן, ולשון שבועה הוא.

¹⁴ מלה זו דברי קנטור עדה"כ יואל ב כ. ¹⁵ ביטוי רגיל בפי חביו. ראה לעיל סי' כב הע' 3.

¹⁶ עדה"כ קהלת ג א. ¹⁷ אולי צ"ל איך רמות הרוח מחלקת את הלב.

כי אני כתבתי דלא הויא חזקה בזמן שמכחישין זה את זה כגון זה אומר אב"ג ולא דה"ו וזה אומר דה"ו ולא אב"ג, וזה הענין אינו מדברי ר' יהושע בן קרחה, כי הוא אינו מדבר בהכחשה אלא שזה אומר אב"ג ראיתי וזה אומר דה"ו ראיתי, ובהא קי"ל כותיה, אבל בהכחשה לא קא מיירי, ומדברי ר' שמעון נמי ליכא ראיה דגהוי חזקה דעד [כאן] לא קאמר אלא שיש בכלל מאתים מנה דתרויהו קא מודו במנה, אבל כי האי גונא לא אמר דהא לא מודו להדדי השתא דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי, ודמיא לחבית של יין ושל שמן דלא מצטרפי כדכתיבנא בקמייתא, והך מילתא דבבא בתרא בדמכחשי אהדדי קא מיירי דחטים ושעורים, וחטים ושעורים באמת ובברור בהכחשה היא, דהא אמרינן התם אבל הכא בחדא שתא קא מסהדי מאי איכא בין חטי לשערי לא ידעי אינשי, וחטים ושעורים בשעה אחת אי אפשר בלא הכחשה, ועוד אי לא מכחשי אהדדי למה ליה למימר בין חטים ושעורים לא ידעי אינשי, ידעי וידעי, אלא שזה ראה בזמנו כך וזה ראה בזמנו כך, וכבר ראיתי מי שפירש דהא דאקשי ליה רב נחמן לרב יהודה מאג"ה בד"ו דהיא בסירוגין לא הויא חזקה ולא אקשי ליה מאב"ג דה"ו דהיא כסדרן משום דקי"ל כר' יהושע בן קרחה ובהיא הויא חזקה, ומ"ה אקשי ליה מסירוגין דבהא ודאי לא הויא חזקה משום דמפוזרות הן, וזה הפירוש מן המרגלית שלך. וגם ראיתי מי שכתב כבוד המפרש יהא מונח במקומו, אך הפירוש הזה כחומץ לשינים וכעשן לעינים, והיכי אקשי ליה מענין שאפילו שניהם מעידין בו לא הויא חזקה לענין חטים ושעורים שאם היו שניהם שוין בו הויא עדות גמורה, ומה (ראית) [ראיה] ענין שאינו עדות כלל וענין שהוא עדות גמורה לבטולי חזקה, והנה אתה וכל הסומכים על זה הפירוש עדיין אתם צריכים לפירושנו. והנה אמרת כי לא באת עתה לחלוק בזה כדי שלא אומר שאתה רודף אחר כל דברי, התהללת בדברי רוח, ומה נכבדת היום (בדברי) [בעיני] האמהות השומעות את דבריך. עתה שמע לעצתי וסור מאוזר רגות ושחקת ולא נחת¹⁸. זיל לחשיפותך¹⁹ זיל לקדמותך.

מ

[מענה הר"ה]

תשובת הרב ר' זרחיה הלוי ז"ל. החכם הנכבד שהוא מתכבד בנו ואנחנו מתכבדים בו, אם באתי להשיב על דברי תלונותיך בתוכחות (ו) על עון ועל אשר לא כדת ולא נכון לא יספיק בי גיליון, אך תחלת דברי לגלות פני האמת להראות העמים והשרים את יפיה כי טובת מראה היא. הקשית על פירושי בדבר רמי בר חמא מר[ב] ושמואל ור' חייא שדורשים כי הוא זה מדרש אחר, גברותא למרמי גברי אהדדי ורבותא למיחשב גברי, הא רבן גמליאל נשיא והא אבוה דר' אפטוריקי לית להו ההיא דרשא, ומי יימר דילמא רמי נמי לית ליה הם הכי נמי מיהו לאו מטעמיהו אלא כל חד וחד מטעמיה. ואם רצונך לומר משכו(נה) גברי לגברא ואית ליה לרמי דרב ושמואל ור'

18 עקיצה חדה עדה"כ משלי כט ט.

19 בהוצאת דרכמן : לחשיבותך.

חייא, אימא ולרמי תרתי מינה כדאשכחן בכמה דוכתא וכתוב הלא כה דברי כאש¹ מקרא אחד יוצא לכמה טעמים².

עוד אני מוסיף ביאור בדברי רמי בר חמא שתסור קושיא זו מעלינו, ותחלת דברי אפרש כי גם הקושיא שהקשית עלינו למה אמר הכתוב, כי הוא' ולא אמר, כי אינו', גם זו אינה קושיא, כי אינו' איננו מלמד על כפירת העיקר כמו שכתוב הילד איננו³ יוסף איננו ושמעון איננו⁴, ואתה חשבת כי הוא' קיום ענין, ולא כן הוא, הלא ידעת אם לא שמעת גדר אנשי האמת [ו]החכמה גדרו האמת בשני הואים וכן אמרו "גדר האמת הוא הוא" ואתה חשבת לגדרה שהוא אחד. והנני מראה טעם נכון לתלמודיה דרמי, ידוע כי הקרוב קודם לרחוק קדימה טבעית, על כן תמצא בכל לשוננו מרגלא זהו', זו היא' כי מלת זהו' מורה על קרוב, ומלת הוא' מלמדת על רחוק, לכן לא תמצא בכל התורה, הוא זה' אלא במקום הזה בלבד בדין השומרים, על כן נראה לי לפרש לרמי בכי הוא זה כי שתי המלות הללו הוא זה אינן קשורות ומחוברות זו עם זו, אך כל אחת מהן חלוקה ומופרשת מחברתה, וכאלו אמר הכתוב [על] אשר יאמר הוא אמירתו ועל זה אמירתו, וכשתחלק מלת הוא מן וגנב שלפניו [ו]מן שאחריו (ו)לא נשארה לך אמירה על הוא אלא כפירת העיקר, וכן מצינו מלת הוא באה על כפירת עיקר ובעיקר כחשו בה' ויאמרו לא הוא⁵, ואע"פ שיש בכאן מלת לא(ו) [ו]כאן [אין] מלת (לו) [לא] הענין מלמד עליו כמו שאמרנו, והחוקר על טעם זה ימצאנו נכון וישר. וכמה מדרשים מקובלים בידינו שהם רחוקים מזה, ודי לנו בזה לרמי בר חמא שאין הלכה כמותו, והלא טוב לנו לפרש כל זה מלומר התהפוכה הגדולה שאמרת לרמי בר חמא נשבע (עד) [על] שאמר שכורה מעיקרא דדינא, ועל שמתה כדרכה נשבע בגלגול, ואנו רואים זה בהפך בגמרא אמר עולא ע"י גלגול וכו' עד מיגו דמישתבע דכדרכה מתה משתבע נמי דשכורה מתה, ואע"פ שתוכל לדחות ולומר פלוגתא ניגהו אתה מעביר את הדרך על רמי בדבר שאין הדעת מקבלת אותו.

עוד קפצת ונשבעת שאין תורת הילך כדקימא באגם וראיתך מן התראדא בענין הראשון, ואיני יודע מה אשיבך על זה חוץ ממה שהשיבותיך כבר כי אין הנדון דומה לראיה כי בראית(י)ך מן התראדא בענין שורי גנבת והוא אומר לא גנבתי שומר חנם אני עליו אי קאי באגם ומיגניב ומיתביד מהתם דלא אתא לידיה לאו ממונא קא כפר ליה שהרי הוא מודה בדין השמירה שהוא שומר בה, והטעם הזה נראה לעין כל רואה, ואם הייתי חוזר עליו כל היום הייתי דומה לצנורא דדשא ובוצינא דריחא⁶. אך שמע נא אפילו אתה מרבה כל היום כלו, תגא דמלכא' ומריה דאברהם' אין אנו שומעים לך, שהרי הרב ר' שלמה כתב בפירושו בפ' שנים אוחזין' היכי דמיא פרה של הודאה לאו דקימא קמן ואמר ליה קחנה בכל מקום שהיא דהיינו הילך, כל מקום שהיא לאיתויי מאי לאו לאיתויי דקימא באגם. עוד כתב בפ' השואל⁸ ולהכי נקט ומתו תרויהו דאי בדמתה חדא ואמר ליה חדא שקלה וחדא לא ידענא הויא ליה ההיא דמודה בה הילך ואיכא מאן דאמר הילך פטור. ונראה לנו מדבריו שעל היסוד הזה נבנו השמועות ההם. ואפילו אתה עומד וצוח כי כרוכיא, תרדא' וקימא באגם' אין

מ 1 ירמיה כג כט. 2 סנהדרין לד א. 3 בראשית לו ל. 4 שם מב לו. 5 ירמיה ה יב. 6 ראה לעיל לו הע' 5. 7 דף ה א. 8 דף צח א.

אנו משגיחין עליך לעזוב בזה דברי הרב הנזכר, ואל תחשבני כדורש אל המתים וכמרשקן עליך, חלילה לי אל תירא ואל תחת.

והראיה השנית מבית מלא וכיס מלא אמרת אם בפירות שהרקיבו אין הנפקד חייב לשלם, ואני זכור שכתבתי בכתבי שהרקיבו בפשיעה, ואתה פחות ופסעת על המלה הזאת וסנפתה בין המומין לברוא לך קושיא, ואם יקשה הפשיעה בעיניך אמור אפילו באונס על דרך (מתנת) [מתנה] שומר חנם להיות כשואל⁹, או שמא היה הוא בעצמו שואל עליהם ולא הוצרך להם, וכיס מלא נמי אמר עליו (רשתיך) [דשתיך] או פחתי¹⁰ כאסתירי דצניתא, ועוד שנינו כמה תהא סלע חסרה¹⁰, בחר לך ושים בו מהם הטוב בעיניך, כי ידוע הוא לכל בעלי החכמה כי אין בעולם השפל דבר נמלט מן ההפסד, והוא הנקרא עולם ההויה וההפסד. ואם כל זה קשה בעיניך שוב לדעתך ושים חבית באגם והכיס בקרקע הים.

והקשית במה שהנחת אתה נוטל כי אם נשתנו הרי מה שהניח אינו נוטל אי דייקנן כולי האי לא מיקרא קרינן ולא מתנא תנינן, קשו קראי וקשיאן מתניאנתא, כתיב מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש¹¹ וכתיב כי ברא ה' חדשה¹², והחכם אמר אין מערכת מן המערכות העליונות שוה לחברתה ברבבות אלפי שנה¹³. ועוד שנינו משלמת מה שנהנית ומשלמת מה שהזיקה¹⁴ ואין התשלומין מה שהזיקו ומה שנהנית ממנו בעצמם אלא הדבר המושב תחתם, כאותם ששנינו אכל תרומה טמאה משלם חולין טהורים¹⁵, וכן במה שכתוב מכה נפש בהמה ישלמנה¹⁶ פי' נפש תחת נפש כמו שכתוב שלם שלם שור תחת השור¹⁷. והרבה מהדברים הנקראים בשם הגורם להם כמו החטאת והאשם, וכמו שכתוב הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו¹⁸ כלומר שכר פעולתו אתו, וכמו ברעהו יעבוד חנם ופעלו לא יתן לו¹⁹ לדעת דברי המדקדקים וכמה דברים אמורים (כלפנים) [בפנים] הללו דרך הקירוב והדמיון, כמו בקדרה שבשלו בה נתבשלו²⁰ שזה יאור מצרים וזה ים סוף. וכן אם נפרש מה שהנחת אתה נוטל על המושב תחתיו בערכו ובשוהו לא היה הדבר רחוק ובדין גזלן מצינו בפירות שהרקיבו מקצתן אמ' לו הרי שלך לפניך²¹ ואע"פ שנשתנו וגזלן קונה בשינוי, אף בזה אין תמה אם נשתנו והוא אומר לו מה שהנחת אתה טול, וגדולה מכל אלו כי הדבר מוכח הוא בעצמו מן התשלומין כדקיימא לן לכל שמין חוץ מגנב וגזלן²², נמצא נוטל מה שהניח ואם הוא נוטל יותר עד כדי תשלום ההפסד אין מה שהניח יוצא מן הכלל ויש המעט בכלל המרובה, ודי לנו בכל מה שהזכרנו, אבל בית מלא וכיס מלא מעות באגם לא ראיתי מעולם. נסתלקה קושיא[ו] תיך וראיה וסיוע לא יהיה לך בביתך ולא יהיה לך בכיסך.

עוד כתבת כי כשאמרתי שאין על הפרה העומדת בעינה דין ודברים הכרת שחזרתי בי וברחתי אל דרך אחרת, אשריך שהסרתה המאכלים על ההכרה הגדולה הזאת, כי איני מכיר בעצמי חזרה זו, וכן אני [אומר] בכל דין הילך לדברי הפוסט

9 שם צד א.	10 שם נא ב.	11 קהלת א ט.	12 ירמיה לא כב.
13 איני יודע מקורו.	14 בבא קמא נה ב.	15 ראה תרומות פ"ו מ"א.	
16 ויקרא כ יח.	17 שמות כא לו.	18 ישעיה מ י. סב יא.	19 ירמיה כב יג.
20 סוטה יא יא.	21 בבא קמא צו ב.	22 שם יא א.	

משום דכמאן דתפיס ליה בידיה דמי מעתה אין בו שום דין ודברים ואם הוספתי טעם אל טעם וראיה על ראיה אין לדון אלי מזה דין חזרה.

עוד הקשיתה והלא התובע תובעה והנתבע משיב עליה כדאמרינן סיפא דאמר ליה ארבע פרות מסרתי לך וכו'. ואנו אומרים כי כל האמור עד ומייתי להו הנך תלת דשאלה, הכל הקדמה והצעה הוא לפרש הענין, אבל שורש התביעה אינה אלא ומייתי הנך תלת דשאלה בלבד, ולא דחויי קא מדחינא לך אלא תלמוד ערוך ועמוד ברזל משנתינו היא (הוכיח) [תוכיח] שאין במשנתינו זכר לשכורה כלל בטענת התובע, שכך שנינו זה אומר שאולה וזה אומר איני יודע חייב זה אומר שאולה וזה אומר שכורה ישבע השוכר שהשכורה מתה, והשאולה האמורה במשנתינו בטענת התובע בזה אומר שאולה וזה אומר איני יודע היא (דמו) [רמז] לכל השאולות המפורשות בגמרא לרבנן ולרמי בר חמא, ודמיא קצת למאי דאמרינן התם בשבועות בפ' שבועת הדיינים ²³ חטה בכלל חטים שעורה בכלל שעורים. ומן הטעם הזה נדחית ראי(י)תיך שכתבת בסוף כתבך (הראשונה) [הראשון] מדלא אוקמה כגון דאמר ליה ארבע פרות מסרתי לך תרתי דשאלה ותרתי דשכירות, אנהרנא מיניה דלא מיצטרפי כלל. ואנו כבר כיררנו שלא היה נכון זה מפני שאין זכר במשנה לתביעת השכורה, זו התשובה הנחתיה לך פאה בעת ההיא ועתה החזרתני עליה בעל כרחי.

עוד כתבת בענין המרגלית באחד אומר אכלה אב"ג ואחד אומר אכלה דה"ו ותפשת אותי בשלא דקדקתי במה שכתבת(י) בזמן שמכחישין זה את זה, ועל זאת לקיתי מיד לשונך מיד אורב וכמעט צדקת ממני בזה. ועתה שמע תשובתי, דע כי אתה גורם לי בהבריחך כתבך (ממך) [ממני] ואתה כותב אותם על שמי ושולחם ביד אחרים הכובשים והמטמינים אותם ממני, וכבר פייסתיך על זאת לבל תוסיף ולא שמעת, ובדין היה לי שלא להשגיח לכתביך ולומר ערוקיה מסתייא עד שתשלחם לידי ואשיב עליהם ונראה דבר מי יקום ממני ומהם, גם אני אודך לבל תשיע לי ימיניך, אך קנא קנאתי לשם ולתורתו ונפתולי אלהים נפתלתי גם יכולתי, עד שראיתי הכתב ההוא שלך ביד אחד מאוהביך בדוחק ובקושי גדול (ולארכה) [ולא רצה] להניחו אצלי, אלא (מתוכו) [מתוך זכרוני] השיבותיך עליו אבל [לא] ממנו, ושמרתי בלבי טורף העני(י)נים בראשי הפרקים, ובכל זאת עזרני השם והגבירני ולא נמצא עולתה בי, כי אתה כתבת בכתביך כלשון הזה אבל הדבור היוצא ממנו הכחשה לעיקר חיוב הממון כגון חטים ושעורים דרבה בן נתן ושעורים אחד גדול ואחד קטן וכן חבית של יין וחבית של שמן ואפילו לרמי כגון זה אומר שמן מכר לו וזה אומר יין מכר לו אינן מצטרפין מפני שהיא ההכחשה בשרש הדבר הגורם לחיוב הממון והיא מכירת היין והשמן דומיא דשעורים, ואמרינן בגמרא לרמי בפקדון ולא במכירה. וכן לענין חזקה בזמן שמכחישין זה את זה. כי זה אומר אב"ג זה אומר לא כי אלא דה"ו וכו', והו ענין דבריך ששלשת כל אלה הדינים וחזרת אותם במחזורות ההכחשה, ואנו יודעים בבירור בלי ספק כי אין ההכחשה מעלה ולא מורידה בדין אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן, כי אע"פ שאינן מכחישין זה את זה אלא שהן עדות מיוחדת כל אחת ואחת בזמנה אין מצטרפין לעולם, ועל כן ראיתי שההכחשה שכתבת בהן ללא צורך וללא טעם

ואמרתי בלבי אולי כתבה להרחבת ענין כמו שהוא אומר כי הוא לוקח הפשוטה ומשיב מדרך הפשיטות ולא בדקדוק. וכן אמרתי (בפרה) [בפירות] החזקה כי ראיתי כל דברין חרוזים וקשורים זה בזה במלת [ו]כן וכן. עכשו שאמרת כי בדקדוק נתכוונת להכחשת החזקה קשיא הכחשת חבית של יין וחבית של שמן שהיא ללא טעם ונמצא שכרך יוצא בהפסדך ואם זו דוקא וזו לאו דוקא קשיא וכן וכן. ומוטב היה לך אם עמדת בקושיא הראשונה, ובר מן דין ומן דין אני שמרתי דרכי מחטוא בלשוני ולא כתבתי לך אלא זו הסברא שלא כסברתך, סתמתי הענין ולא פירשתי כלל. ומ"מ נראה מדברין שאינך מסכים לתירוץ הרב ולתירוצו שעלה בלבנו בימים ההם בההיא אתקפתא דרב נחמן לרב יהודה, וכן העידות בעצמך שהוא לך כחומץ לשינים וכעשן לעינים, והנה הכרתי בך מתחלה משרש דברך, והנה באמת כי אין סברתיך כסברא ההיא, הפח נשבר ואנחנו נמלטנו, ורודפנו נסו מתוך הפחת ונלכדו בפת. ולנו עוד תירוץ אחר מבואר יותר בההיא אתקפתא דרב נחמן מבלעדי תירוץ ההוא שכתבנו בילדותנו ונכתבהו במקומו בע"ה. שלמו כל תשובותיך ונפקחו עיני הסומים הטועים שאמרת, ואם על זה הייתי (י) משבח העוררים היה הדין עמך.

עתה אני מזנב בקצת תלונותיך, חלילה לי מעשות זאת כי לא שועל קראתיך ולא אשה עשיתיך, ומעולם לא עשיתי איש ולא אשה, בא וראה למי מברכים מאה ברכות בכל יום, ומנהגי ספרד שאמרת לא ראיתם ולא שמעתם מעולם (שיש בו) [שישיבו] רעה תחת טובה וקלון תחת כבוד, והמנהג הזה לא לספרדים כי אם (לסר פרים) [לסרפדים] הם שני' בהם ואיש יגע בהם²⁴, ומי הגיד לך על התראדא כי תפשתיו והפכתיו, גם אני לסימן כתבתיו, ולאמר לא זכרתיו אלא שכחתיו, ובתוך רשקניולותיך לא ספרתיו, ואשר אמרת כי הלכת על דרך דברי רבותינו אם אני לך כרב שימי אתה לי כרבא היה לך לטפח לי בסנדלך כאשר עשה לו בתיובתא שהוסיף לו רצועה אחת, ואני רואה כי אין משפט במאונך ולא צדק באבניך. והאומרים (לי) [לך] כי אינני מודה על האמת המה היו במורדי אור לא הכירו דרכיו, ומי שאינו מכיר האמת אינו מכיר המודה עליהם, ועליהם] אמר החכם אשר קראו לשקריהם אמונות וקראו שם אמונת קסמים²⁵. ואשר חשבת לי כמתהלל, אני בן תלמיד חכם אני ובן בנו ואינני כלגין המתקשקש. ואם אני אמרתי כי אני כאחד מסופרי ארצך אם דקדקת יפה גם בזה הייתה מוצא ענותנותי ושפלותי. ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה. והמקום יורנו הדרך הטובה והישרה ויגמלנו כרוב רחמיו וכרוב חסדיו.

מא

[תשובת הראב"ד]

תשובת הרב ז"ל. שמחתי על תשובותיך אלה אשר נדמית לבן לוי המחזור בבית הגרנות והמשתדל בשדה בעל הבית ללקט לקט שכחה ופאה ומעשר עני.

24 שמואל"ב כג ז.

25 איני יודע מקורו.